

helsinki

intro *david jacobsen turner*
vinterby østersø **7**

eksistenskamp *arne hardis*
tre blodige krige **19**

madkultur *viveca tallgren*
skovbær, røget fisk og kaffeost **39**

finlænderne *uffe østergård*
50 år med finsk historie og politik **57**

helsingfors *kim sandvad west*
en rundtur på svensk **77**

sauna *trine daimi kalliomäki*
birkeris og storpolitik **95**

modsætninger *sten jacobsen*
en russisk og svensk drøm, der blev finsk **119**

busholmen *claus elholm andersen*
fortællingen om et helt nyt kvarter **141**

kaffepausen *inge ansine jensen*
en finsk nationalsport **159**

arkitektur *torben weirup*
finsk i form **179**

arabia *taru piironen og frans ørsted andersen*
det geografiske centrum **199**

kunsten *camilla alfthan*
og historierne bag **219**

outro *ditlev tamm*
mit helsinki **235**

helsinki

helsinki
vide verden

© Forfatterne og

Aarhus Universitetsforlag 2018

Omslag og tilrettelægning, Trefold

Bogen er sat med Swift

e-bogsproduktion: Narayana Press, Gylling

ISBN 978 87 7184 702 4

Aarhus Universitetsforlag

www.videverden.dk

Aarhus

Finlandsgade 29

8200 Aarhus N

Udgivet med støtte fra Gustaf Packaløns Mindefond

**hel
sinki**

indhold

intro *david jacobsen turner* 7

vinterby østersø

eksistenskamp *arne hardis* 19

tre blodige krige

madkultur *viveca tallgren* 39

skovbær, røget fisk og kaffeost

finlænderne *uffe østergård* 57

50 år med finsk historie og politik

helsingfors *kim sandvad west* 77

en rundtur på svensk

sauna *trine daimi kalliomäki* 95

birkeris og storpolitik

modsætninger *sten jacobsen* 119

en russisk og svensk drøm, der blev finsk

busholmen *claus elholm andersen* 141

fortællingen om et helt nyt kvarter

kaffepausen *inge ansine jensen* 159

en finsk nationalsport

arkitektur *torben weirup* 179

finsk i form

arabia *taru piironen og frans ørsted andersen* 199

det geografiske centrum

kunsten *camilla alfthan* 219

og historierne bag

outro *ditlev tamm* 235

mit helsinki

david jacobsen turner

Dramatiker og forfatter Jokum Rohde har skrevet, at ”det skal være trist at være til”, og da jeg første gang læste det, forstod jeg ham instinktivt. Ordet skulle ikke forstås synonymt med ”deprimeret”, ”ulykkelig” eller ”ked af det”, men betegnede for mig at se den særlige tilstand, jeg havde gennemlevet i mine møder med stor finsk kultur, længe før jeg første gang satte mine ben i landet. Til daglig arbejder jeg på *Morgenavisen Jyllands-Posten*, hvor jeg siden 2013 har været ansat som kulturjournalist og litteraturredaktør, og i den stilling kan man ikke overse den naturstridige mængde stor kultur, vore sære nordiske fætre og kusiner producerer. Både i Aki Kaurismäkis film, Kari Hotakainens bøger og – naturligvis – Tove Janssons mu-miunivers finder man den særligt æggende tristesse, som kun finnerne mestrer. Men også den helt særlige eufori, der kan følge med den korte vanvidssommer deroppe. Heldigvis levede virkeligheden op til den finnofile flanørs forventninger, og i dag er der ingen tvivl i mit sind: Helsinki er den perfekte by at være trist i.

intro

vinterby østersø

Først må man opad. Helt op på toppen af Helsinkis gamle bavnehøj Observatoriebjerget, hvorfra både indsejling og bysilhuet folder sig smukkeste ud, og hen til Robert Stigells statue *Haaksirikkoiset*. Ved første øjekast ligner det en mand, der netop er trådt ud af saunaen og nu vifter gus ind over byen med sit håndklæde af støbejern, og først, når man får hjælp til at tyde det vokalekvilibristiske tungemål, forstår man, at han er skibbruden.

Vi befinder os beskedne 30 meter over den finske bugt, men det er nok til at få overblikket, og her begynder mine frosne flaneringer. For fødderne af den nødstedte far, med ansigtet vendt mod vest, står både han og jeg som midtpunkt i en ligesidet trekant mellem byens to geografiske vartegn: domkirken og Uspenskijkatedralen. Nordisk nyklassicisme og løgkupper. Klarhed og mysticisme. Øst og Vest. Set herfra er proportionerne cirka ens, der er maksimalt 300 meter imellem dem, og her, netop her, forstår man, at ingen anden europæisk hovedstad ligner Helsinki.

For foden af bakken ligger Olympiakajen med færgerne til Mariehamn, Tallinn og alle de andre rejsemål, man som solhungrende skandinav overser for at ile sydpå, men denne gang skal det være anderledes, der skal flaneres i Østersøens oversete perle, og jeg vil indtage den fra søsiden.

Derfor lader jeg Esplanaden vente lidt endnu og lægger vejen om ad Salutorget/Kaupparatori, hvor de potente rutefærger ligger klar til de tyve minutters sejltur til fæstningsværket Sveaborg/Suomenlinna. Om sommeren er det picnic-land, men turen er allerbedst en vinterdag, hvor den tilfrosne bugt pløjes i smadder under skibets bov, og havluften bringer tårer frem i øjnene. Værket har to navne ligesom så meget andet i byen,

og som udflugtsmål er det en perfekt maggiterning af både landets og byens historie:

Det blev bygget af svenskerne på de små skærgårdsøer Susiluodot, "Ulveøerne", i midten af 1700-tallet til værn mod den store nabo mod øst. Anlægsarbejdet var planlagt til fire år, men kom til at tage mere end 40, og i slutningen af 1700-tallet var fortet en regulær metropol. Mens selve Helsinki på det tidspunkt havde 1.500 indbyggere, levede og arbejdede 6.000 mennesker på Sveaborg.

Da Rusland i 1808 angreb Sverige og annekterede Finland, der blev gjort til et fyrstendømme under zaren, måtte også Sveaborg overgive sig efter to måneders bombardementer. Fortet var dog ikke inkluderet i aftalen om udstrakt autonomi, men forblev en russisk militærbase, nu under navnet Viapori. Russerne misligholdt dog deres finske bastion; den forfaldt, og i 1855 sønderbombede den fransk-britiske flåde Viapori, der dermed havde udspillet sin militære rolle.

Også det næste vendepunkt i finsk historie er mejslet ind i fortets bygninger. I december 1917 benyttede finnerne den russiske revolution til at løsrive sig, men da Viapori ikke hørte til det finske fyrstendømme, var det ikke inkluderet i løsrivelsen. Først i foråret 1918, hvor den finske borgerkrig i mellemtiden var brudt ud, blev fortet overført til den finske administration, nu under navnet Suomenlinna. Mod slutningen af borgerkrigen blev fortet brugt som fangelejr for små 8.000 røde finner, hvoraf mange endte deres dage på Ulveøerne. Under Vinterkrigen og Fortsættelseskrigen fra 1939 til 1944 var fortet hjemsted for antiluftskysinstallationer og artilleri-enheder, og først i 1972 blev Suomenlinna overført til civil administration, inden det i 1991 blev optaget på UNESCOs verdensarvsliste.

Således udstyret med de rudimentære *Fakta om Finland*, som Erlend Loe kaldte sin lune roman om det gådefulde nabofolk, kan man tage Sveaborg ind til fods og formelig mærke den unge republikks tumultariske nyere historie under sine fødder. Her er det hele: grundfjeld, skærgårdsidyl, købmand og caféer, voldanlæg og bastioner, og plantet i sådan en kulisse tager

fødderne hurtigt magten. Fremad, over stenbroer, forbi rødbejdsede træhuse, langs med militære installationer i en labyrintisk travetur gennem svensk, russisk og finsk historie.

Nota bene: Byplanlæggere og municipale myndigheder kan lige vove på at fjerne den rustne telefonboks ved fortets forunderlige kirke, der bijobber som fyrtårn og desuden er udstyret med Finlands største kirkeklokke; det er dén, der løfter hele matriklen op og netop understreger sin nabos skønhed.

Tilbagevendt til havnen må der tankes op i den elegante torvehalsbygning Vanha Kauppahalli / Gamla Saluhallen. Enten en rensdyrkebab efter den obligatoriske kanellussing med perlesukker og en kop kaffe så sort som de indfødtes humor: På mit yndlingshotel serveres morgenmaden på en dækkeserviet med indbygget parlør, hvoraf den første vending er ”Tuo pahuksen lokki vei lihapiirakkani”: ”Den pokkers havmåge åd min kødtærte”. Også tekstforfatterne hos Visit Helsinki har styr på deres *oneliners*. De store bannere over gågaden proklamerer: ”Ingen ved deres fulde fem ville besøge Helsinki om vinteren. Undtagen dig, din *bad-ass*. Velkommen”.

Men heldigvis har jeg en indfødts ord for, at timingen er helt rigtig, også selv om hun ikke lever mere. I Tove Janssons vidunderlige barndomsmemoirer *Billedhuggerens datter* skriver hun, at ”det skal være vinter i byen og sommer på landet”, og det vil de fleste finde givetvis erklære sig enige i. Om sommeren er man på sin skærgårdsø, man fouragerer og bader og går i sauna og bygger. Resultatet er, at sommerturisten i Helsinki med en vis sandsynlighed løber ind i et af de *101 Very Finnish Problems*, som den finsk-gifte englænder Joel Willans skriver om i sin bestseller af samme navn: at man er efterladt alene i byen sammen med de andre turister. Ifølge det nationale statistikcenter findes der en halv million sommerhuse i Finland på 40 kvadratmeter eller mindre. Regner man de større ferieboliger med, ender vi på et sted mellem én og halvanden million sommerresidenser – til en befolkning på fem millioner.

”Skoven er,” skriver Willans, ”det eneste sted, finnerne kan slappe af uden at skulle bekymre sig om andre mennesker. Et sted til at fælde træer, plukke svampe og blåbær, fiske og male saunaen. Når den er tændt, og myggebalsammen smurt på, kan finnerne lukke øjnene og forestille sig, at de er alene; de eneste mennesker i verden (...) På enhver helligdag, hvor det er mere end 0 grader varmt, springer finnerne ud i deres biler og kører ud i vildniset. Denne masse-exodus er et af de sjældne tidspunkter, hvor du vil opleve trafikpropper i Finland. Folk er så desperate efter at komme ud til deres hyttes fredfyldte isolation, at de ender med at sidde klemmt inde mellem 1.000 andre på en motorvej.”

Men det var Tove Jansson, jeg kom fra. Eller rettere: Det var hende, jeg kom *for*; sagen er nemlig, at enhver, der læser *Billedhuggerens Datter*, bliver forelsket i Helsinki på afstand. Scenen er sat i en svensktalende, frisindet kunstnerfamilie i et Helsinki langt mindre end i dag, og fortryllet af den sære magi, kun et barns blik kan kaste over en tid og et sted. Moderen, der er illustratør, og den uortodokse kunstnerfar, der er billedhugger, sår det kunstneriske frø i den unge Tove, der senere skal gøre hende til en institution i den skandinaviske børnelitteratur.

Med hende i tankerne er det svært ikke at skutte sig på gåturen langs havnefronten. Et sted derude, blot en færgetur borte, ligger hendes ø Klovharu, hvor hun tilbragte skærgårdsmidsomrene med sin livsledsagerske Tuulikki Pietilä. ”Hvis jeg kunne ønske noget godt for nogen, ville jeg ønske dem en ø uden adresse,” sagde hun engang, og drømmen om skærgården er aldrig udtrykt smukkere end i hendes noveller og romaner, særligt *Sommerbogen*, hvori den lille pige Sophia (bygget over Toves niece) og dennes bedstemor vender livet, døden og kærligheden på befriende usentimental vis. Men det må også være derude, et sted bag bugtens grødis, at Murren gemmer sig: det ensomme væsen med de stirrende øjne og de gruppvækkende skrig, der efterlader et spor af rimfrost og dødt græs efter sig. Eller værre endnu: Den Store Kulde, som man endelig

ikke må se i øjnene, når hun vandrer gennem dalen; det er den sikre død, hvilket et lille egern må sande i mesterværket *Troldvinter*, der holdt mig vågen om natten som barn, men som jeg i dag ikke ville have undværet for noget i verden. Den finsk-svenske multikunstner har efterladt sig en globalt beundret arv og en milliardforretning, der i dag administreres af selvsamme niece Sophia. Små 200 kilometer mod vest, i Nådendal, valfarter japanske forlovede til Mumiverdenen for at blive viet af Snusmumrikken, men længe før Tove tegnede sin første mumitrold og førnævnte væsener, boede hun her, bag Uspenskijkatedralens afgrundssvælg:

”Mosset og skraldet er slimet, og længst nede ligger takkede konservesdåser og lyser. I hundredvis af år er de blevet stablet højere og højere op mod et mørkerødt langt hus uden vinduer. Det røde hus kryber hen over klippen, og det er meget betydningsfuldt, at det ikke har nogen vinduer. Bag huset ligger havnen, en stille havn uden både. Den lille trædør i klippen under kirken er altid låst.

Hold vejret, når du løber forbi den, sagde jeg til Poju. Ellers kommer forrådnelsen ud og tager dig,” skriver hun i memoirerne.

I dag er parken bag kirken opkaldt efter hende, og forrådnelsen svær at få øje på. Alligevel hænger der en uro i luften, mens jeg trækker kraven op om halsen og når frem til hendes barndomshjem i Lotsgatan; derinde, hvor hun som lille pige bakser en magisk og meget tung sten helt op ad trætrappen, inden hun taber den ud over rækværket, så den eksploderer mod gulvet og dækker hele entreen i et tæppe af sølvstøv. Herfra er der blot et kvarters gåtur til hendes næste bolig ved Tölö, der stadig er på familiens hænder. Der er ikke offentlig adgang til det fabelagtige atelier, jeg ved findes derinde, men måske er det også bedst sådan. Så kan hun få lov at leve i min forestilling, som hun ser ud på det sort/hvide fotografi, jeg har af hende, travlt optaget mellem lærreder og buster. Så gudesmuk

og forjættende og med de der høje kindben og øjnene, der ser anderledes ud her end i hele resten af Norden. I stedet kan man fortsætte sin vandring i hælene på hende. Ud til Café Regatta ved Sibeliusparken, som omtales andetsteds i bogen og altid får mig til at tænke på Too-Tickis bådehus i *Troldvinter*. Eller til den stemningsfulde kirkegård Hietaniemi, hvor familiegravene prydes af en af farens skulpturer. Eller mere oplagt: ind til kunstmuseet Ateneum over for den pragt-brutale banegård, hvor den permanente samling viser hendes alsidige oeuvre med illustrationer, tegneseriestriber og oliemalerier, der trækker på forbilleder som Matisse, Gauguin og Cézanne. Den sande skat for Jansson-pilgrimen findes dog på museet HAM, der ligger på anden sal i et stormagasin og følgelig dufter af popcorn fra biografen i underetagen. Det giver ikke mening, men på den anden side har Tove Jansson været med til at skabe genrebetegnelsen ”finnish weird”, så på sin vis passer pengene. Herinde hænger hendes kolossale freskoer ”Fest i byen” og ”Fest på landet”, som hun oprindeligt skabte til Kaupunginkellari-restauranten, der åbnede på Helsinki Rådhus i 1947, hvor den modernistiske perle fungerede som kantine for de ansatte. I 1974 blev de flyttet til lobbyen på uddannelsescentret Arbis, inden de i 2014 blev bragt i sikkerhed her på museet, så man kan glide ind i deres forjættende verdener af violinspil, dans, flirt og lange, lyse nætter. Og hende selv, som hun sidder tankefuldt med en cigaret mellem fingrene og en lille mumitrold ved sin side. Med ryggen hemmelighedsfuldt vendt mod sin endnu hemmelige kærlighed, teaterinstruktøren Vivica Anderer.

Motiver og titler til trods er værkerne så langt fra biedermeierhygge, som tænkes kan. Festen er en undtagelse i trange tider, et pusterum, en fejring på trods, og med tanke på skabelsesåret 1947: et kollektivt lettelsens suk over undergangen, der trods alt udeblev. Derfor er det enkle museumsrum med popcornsduften også et glimrende sted at meditere over den unge republik, der i 100 år har holdt stand med lige dele *sisu* (den særlige finske blanding af råstyrke, vilje og udhol-